

تحریم‌های بین‌المللی و روابط ایران و روسیه ۱۳۸۴-۱۳۹۲

جهانگیر کرمی^۱

زهره خواجهوی^۲

جمهوری اسلامی ایران از دهه ۸۰ شمسی تاکنون بر یک سیاست شرقی تاکید کرده که روابط با روسیه بخش مهمی از آن بوده و این موضوع به ویژه در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ با جدیت بیشتری در سیاست‌های اعلامی و عملیاتی دنبال شده است. اما مساله اصلی در این روابط آن است که با وجود نگرش شرقی در سیاست خارجی ایران در آن دوره در عمل روابط سیاسی محدود شده و سپس مبادلات اقتصادی دو طرف کاهش یافت و در این رابطه تاثیر تحریم‌های بین‌المللی، تحریم‌های مصوب شورای امنیت سازمان ملل متحد با مشارکت کشورهای غربی و شرقی از اهمیت زیادی برخوردار بوده است و لذا این پرسش مطرح می‌شود که تحریم‌های بین‌المللی چگونه و تا چه میزان بر کاهش روابط تهران و مسکو در عصر سیاست شرقی تاثیر داشته‌اند؟ ایده محوری در این مقاله آن است که «کاهش روابط دو کشور بیشتر متأثر از تحریم‌های بین‌المللی بوده و این تحریم‌ها به خاطر پایبندی روسیه به رژیم‌های امنیتی و هنجاری بین‌المللی برخاسته از توافقات بین‌المللی و نیز رای مثبت به قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد در تحریم ایران از یک سو و ماهیت الزام‌آور آنها از سوی دیگر، روابط دو طرف را به شدت کاهش داده و سیاست شرقی ایران را با چالش روبه‌رو کرده‌اند». در این نوشته برای نشان دادن رابطه تحریم‌ها و روابط دو کشور از روش همبستگی متغیرها بهره جسته و برای تحلیل دلایل پیوستن روسیه به قطعنامه‌های تحریمی سازمان ملل متحد علیه ایران از روش تحلیل کیفی داده‌های موجود در کتابخانه‌ها، تارنماها و نیز دیدگاه‌های برخی صاحب‌نظران پرداخته‌ایم.

واژگان کلیدی: تحریم، ایران، روسیه، روابط اقتصادی و شورای امنیت .

^۱ . دانشیار گروه روابط بین‌الملل دانشگاه تهران، تهران، ایران. Email: Jkarami@ut.ac.ir

^۲ . نویسنده مسئول، دانشجوی دکترای روابط بین‌الملل دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: zohreh.khajavi@gmail.com

- این مقاله علمی-پژوهشی می‌باشد. تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۱۲/۱۲ و تاریخ پذیرش: ۰۰/۱/۲۰

مقدمه

سی سال از روابط جدید ایران و روسیه می‌گذرد و در این سه دهه همکاری‌های دو کشور در سطوح دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی فراز و نشیب‌های مختلفی داشته است. از سال ۱۳۷۰ که روسیه جدید شکل گرفت تا سال ۱۴۰۰ که دولت دوازدهم به پایان می‌رسد، چهار گفتمان تنش‌زدایی^۱، گفتگوی تمدنی^۲، نگرش شرقی^۳ و تعامل سازنده^۴ بر سیاست خارجی ایران حاکم شده است. در روسیه نیز دو گفتمان کلان‌همگرایی غربی^۵ و استقلال‌عمل قدرتمندانه^۶ در سیاست خارجی این کشور مطرح شده است. اگر بخواهیم میان پرده‌گفتمانی دوره چهار ساله مدودیف را نیز محاسبه کنیم، بایستی از مفهوم بازسازی روابط با غرب یاد کنیم. اما مساله اصلی در این روابط به سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ باز می‌گردد که با وجود اولویت نگرش شرقی در سیاست خارجی ایران، روابط تهران و مسکو با تنش و کاهش روبه‌روشد و از این رو، تبیین عوامل این کاهش اهمیت زیادی برای پژوهشگران سیاست خارجی ایران و به ویژه روابط ایران و روسیه دارد.

در واقع با وجود اراده مقامات دو کشور و ضرورت‌های ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک و نیز فشارهای ساختاری بین‌المللی بر روی دو کشور، اما همواره عامل غرب، امریکا و نیز رژیم‌های بین‌المللی امنیتی^۷ و هنجاری^۸ تأثیرات مهمی بر این تعاملات داشته‌اند. با وجود استقلال‌عمل دو دولت، اما همچنان آن عوامل سه‌گانه، محدودکننده همکاری‌های دو کشور بوده‌اند. یکی از این عوامل محدودیت‌ساز که در دوره‌های مهمی از دو دهه اخیر مانع تداوم و سیر صعودی روابط شده است، موضوع تحریم‌های بین‌المللی^۹ برخاسته از شش قطعنامه شورای امنیت سازمان ملل متحد با مشارکت کشورهای غربی و روسیه و چین در پرونده هسته‌ای ایران بوده که مشکلاتی مهم و آن هم در اوج سیاست خارجی شرق‌گرایانه ایران ایجاد کرده است. در اینجا بایستی تأکید شود، مفهوم تحریم بین‌المللی به تصریح در مورد

---

^۱. Detent

^۲. Civilizations Dialogue

^۳. Eastern Attitude

^۴. Constructive Interaction

^۵. Western Integration

^۶. Independence of Powerful Action

^۷. International Security Regime

^۸. International Normative Regime

^۹. International Sanctions

تحریم‌های الزام آور^۱ برخاسته از قطعنامه‌های مصوب شورای امنیت سازمان ملل متحد تحت فصل هفتم^۲ منشور ملل متحد به کار رفته و شامل تحریم‌های یک‌جانبه^۳ امریکا و یا تحریم‌های چندجانبه^۴ اتحادیه اروپا و دیگر متحدان امریکا در جهان نیست. از این رو، مساله اصلی در این مقاله، واکاوی یکی از مهم‌ترین مشکلات در روابط دو دولت است و در حقیقت، مساله تحریم و رابطه آن با تعاملات دو دولت موضوعی است که قابلیت تبیینی آن را دارد که به عنوان موثرترین متغیر در میان سایر عوامل اثر گذار بر روابط، مورد بررسی قرار بگیرد.

اینکه چرا چنین اتفاقی افتاد و چگونه این روابط کاهش یافت و چه متغیری را می‌توان به عنوان عامل اصلی تعیین کرد؟ از پرسش‌هایی هستند که پاسخ به آنها می‌تواند ما را در ترسیم چشم‌انداز آینده روابط با روسیه یاری نماید. ایده‌ای که در این مقاله ارائه می‌شود آن است که «کاهش روابط، بیشتر متأثر از تحریم‌های بین‌المللی بوده و این تحریم‌ها به خاطر پایبندی روسیه به رژیم‌های امنیتی و هنجاری بین‌المللی از یکسو و ماهیت الزام‌آور آنها از سوی دیگر، روابط دو طرف را در دوره سیاست شرقی از سوی ایران به شدت کاهش داده است». اگرچه تاکید بر این عامل به مفهوم نادیده گرفتن سیاست خارجی دوره مدودیف و به ویژه طرح «ری ست» از سوی امریکا نخواهد بود، بلکه بخاطر تمرکز بر عامل تحریم‌ها و نقش و اهمیت آنها در روابط دو کشور بر این موضوع تمرکز شده است.

قلمرو پژوهشی این مقاله از نظر موضوعی، بیشتر بر مناسبات اقتصادی متمرکز است، اگرچه نمی‌توان دیدگان را بر سایر ابعاد روابط بست و ناگزیر شده‌ایم که در موارد مختلف اشاراتی به آنها داشته باشیم. اما از نظر زمانی، تمرکز بحث به طور مشخص بر روی دوران تحریم‌های بین‌المللی از ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ و به مدت ده سال است و از این رو، سال‌های ریاست جمهوری، محمود احمدی‌نژاد و دو سال نخست دوره حسن روحانی را در بر می‌گیرد. ۱۸ اسفند ۱۳۸۴ پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت سازمان ملل متحد ارسال

---

^۱. Binding Sanction

^۲. فصل هفتم منشور ملل متحد به اختیارات شورای امنیت سازمان ملل در مورد حفظ صلح و امنیت بین‌المللی اختصاص دارد و شورا را ملزم می‌کند، «وجود هرگونه تهدیدی برای صلح، نقض صلح یا اقدام تجاوزگرانه» را تعیین نماید و اقدامات نظامی و غیرنظامی را برای «برقراری صلح و امنیت بین‌المللی» به عمل آورد.

^۳. Unilateral Sanctions

^۴. Multilateral Sanctions

شد و پس از آن به تدریج قطعنامه‌ها صادر شدند و ایران در معرض موج گسترده‌ای از تحریم‌های جدید از سوی امریکا، اروپا و شورای امنیت سازمان ملل متحد قرار گرفت و از شش قطعنامه مصوب شورای امنیت، پنج مورد آن در چارچوب فصل هفتم و با رای مثبت همه اعضای دائم بوده و تحریم‌هایی در حوزه‌های فنی، مالی و بانکی و انرژی اعمال نمود. ناگفته نماند در این مقاله در مواردی به ناگزیر مجبور بوده‌ایم تا بررسی‌های خود را گاه تا چند سال قبل‌تر و یا بعدتر نیز گسترش دهیم و به طور کلی‌تر، دو دهه اخیر یعنی طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۹ را نیز در نظر بگیریم.

در این مقاله برای نشان دادن رابطه تحریم‌ها و روابط دو کشور از روش همبستگی متغیرها^۱ بهره جسته و برای تحلیل دلایل پیوستن روسیه به قطعنامه‌های تحریمی شورای امنیت سازمان ملل متحد از روش تحلیل ثانویه^۲ داده‌های موجود به تحلیل کیفی رابطه تحریم و روابط دو کشور پرداخته‌ایم.

بدین سان، ما از روش تحلیل همبستگی دو متغیری استفاده کرده‌ایم تا رابطه میان متغیر «تحریم» و متغیر «روابط میان دو دولت ایران و روسیه» را مورد تحقیق قرار دهیم. برای تجزیه و تحلیل این روابط نیز به طور عمده از شیوه‌های کیفی‌تر بهره گرفته و اگرچه از آمار و ارقام نیز کمک لازم گرفته شده‌ایم. داده‌های کمی و کیفی مورد استفاده در مقاله به طور عمده از طریق متون نوشتاری در کتابخانه و تارنماهای معتبر و نیز دیدگاه‌های برخی صاحب‌نظران این حوزه گردآوری شده‌اند.

برای بررسی ایده تحقیق تلاش شده تا به مطالعه چارچوب مفهومی تحریم و پیامدهای آن برای روابط دولت‌ها پرداخته و سپس با نگاهی به وضعیت روابط ایران و روسیه در ابعاد مختلف و نیز بررسی تحریم‌های اعمال شده علیه ایران، آثار و پیامدهای آنها را در روابط تهران و مسکو نشان داده و به استنتاج از یافته‌ها پردازیم.

---

^۱. Correltion of Variables

- تحقیق همبستگی به عنوان روشی توصیفی و تحلیلی به بررسی رابطه میان متغیرهای دخیل اعم از دو یا چند مورد در یک مساله توجه می‌کند.

^۲. Secondry Analysis

چارچوب مفهومی در نگرش واقع‌گرایانه روابط بین‌الملل، عامل قدرت از ملزومات محوری برای هر کشوری است و روابط میان دولت‌ها صرفاً بر مبنای قدرت در راستا منافع ملی آنها تنظیم می‌شود و سیاست بین‌الملل در بنیاد خود، چیزی جز سیاست قدرت و آن هم بر مدار قدرت‌های بزرگ نیست. معمولاً قدرت شامل ابعاد سخت و نرم است که به طور عمده در وجوه سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی و هنجاری قابل بررسی خواهد بود. یکی از ابزارهای مهم در حوزه قدرت اقتصادی، استفاده از تشویق‌ها و تنبیهات بوده و بدین سان، تحریم به عنوان شکل بارزی از تنبیه در سیاست بین‌الملل از سده نوزدهم میلادی ظهور یافته و در ادامه به بررسی این مفهوم و ابعاد آن می‌پردازیم.

الف) تحریم، آنگونه که در فرازهای پیشین گفته شد، دولت‌ها اهرم‌های تشویق و تنبیه را به عنوان مشهودترین ابزار اعمال قدرت اقتصادی در راستا منافع ملی خود به کار می‌گیرند و تحریم یکی از این ابزارهای اقتصادی تنبیهی است که یک یا چند دولت در مقابل دولت یا دولت‌ها و حتی بازیگران غیردولتی دیگری که به زعم آنان از قوانین بین‌المللی تخطی کرده به کار گرفته می‌شود و هدف آن است که آن را مجبور به تغییر رفتار کرده یا حکومت آن را سرنگون کنند. از این رو، تحریم یک ابزار برای مجبور کردن یک کشور یا یک گروه هدف برای تغییر یک سری اعمال یا خودداری از برخی اعمال در آینده است تا با احتساب هزینه فایده و در نظر گرفتن منافع تحریم‌کننده دست از رفتار خود بکشد (Lektzian, 2003).

تحریم‌ها را می‌توان به دو نوع کلاسیک^۱ و هوشمند^۲ تقسیم بندی نمود که در نوع کلاسیک، معمولاً تحریم علیه دولت‌ها و به شکل عمومی است و شامل روابط اقتصادی یک کشور است و تابع مقررات و توافقاتی است که در طول زمانی مشخص بایستی دولت‌ها آن را بسته به مرجع صدور، رعایت کرده و یک مرجع مشخص نیز گزارش رعایت آنها را رصد کند. اما تحریم هوشمند، معمولاً تحریمی است که مجازات‌های انتخابی مشخصی برای تحت فشار قرار دادن گروه‌های خاص و جلوگیری از رنج ناخواسته ناشی از تحریم‌های عمومی وضع شده است (Cortright and Lopez, 2002: 14). اگرچه در عمل این هدف کمتر محقق شده است.

1. Classic Sanctions

2. Smart Sanctions

در عین حال، تحریم‌ها چه کلاسیک و چه هوشمند، میزان موفقیت آنها به همراهی و درجه مشارکت کشورهای تحریم‌کننده بستگی دارد. تحریم اقتصادی از این نظر به سه گروه همه جانبه، چندجانبه و یک جانبه تقسیم می‌شود.

تحریم یک‌جانبه در واقع، اقدامات تنبیهی است که یک کشور علیه کشور دیگر بر اساس سیاست خارجی و امنیت خود وضع می‌کند. چنانکه ایالات متحده علیه ایران این تحریم‌ها را وضع کرده و عدم‌رعایت آن به مجازات‌های کیفری و مدنی می‌انجامد (Khoshzamid, 2011:2). دولت تحریم‌کننده در این نوع تحریم‌ها، بر اساس تصمیم یک طرفه خود تحریم را اعمال می‌کند (آذری، ۱۳۸۷:۸). این نوع از تحریم می‌تواند به دنبال ایجاد تنش در روابط دو کشور به وجود آید و به کاهش روابط دیپلماتیک و سیاسی، کاهش روابط تجاری و مالی و یا حتی قطع این روابط شود. میزان کارایی این نوع از تحریم به میزان وابستگی کشور تحریم شونده به کشور تحریم‌کننده دارد. تحریم‌های یک جانبه، خود به نوع اولیه سرزمینی^۱ و ثانویه فرا سرزمینی^۲ تقسیم می‌شود:

در تحریم یک جانبه سرزمینی، کشور تحریم‌کننده در راستا اهداف سیاسی خود از اهرم‌های اقتصادی در حوزه قلمروز خود نظیر قطع یا کاهش روابط تجاری و مالی برای فشار بر کشور هدف استفاده می‌کند. بدیهی است، کشورهای ثالث می‌توانند به تجارت و روابط اقتصادی خود با کشور تحریم شده ادامه دهند که این امر، موجب کم شدن تاثیر تحریم‌های یک جانبه سنتی می‌شود.

اما در تحریم یک جانبه ثانویه فرا سرزمینی، کشور تحریم‌کننده از اهرم‌های اقتصادی خود برای فشار بر کشور ثالث استفاده می‌کند تا تحریم‌های مدنظر را علیه کشور هدف اعمال کند. این تحریم به صورت غیرمستقیم عمل می‌کند و در صورت تبعیت کشور ثالث موجب اعمال تحریم فراتر از سرزمین کشور تحریم‌کننده می‌شود که به آن تحریم فراسرزمینی نیز می‌گویند (Meyer, 2009:906). تحریم‌های فرا سرزمینی اولین بار در دهه ۹۰ میلادی توسط آمریکا طی قوانین هلمز-برتون و داماتو(ایلسا)^۳ علیه کوبا، ایران و لیبی ابداع شد (Larsson, 2011:24).

^۱. Unilateral Territorial Sanctions

^۲. Secondary Unilateral Sanctions

^۳. The Laws of Holmes-Burton and Damato (Elsa)

مجمع عمومی سازمان ملل به عنوان مرجع اعمال تحریم‌های چند جانبه شناخته شده است. قطعنامه‌های مجمع عمومی که همگی با محوریت حقوق بشر و مبارزه با تروریسم و حمایت از آن است برای کشورها بار حقوقی و الزامی ندارد، اما در صحنه بین‌المللی برای آنها هزینه سیاسی ایجاد می‌کند. از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۵ به استناد تارنمای اطلاع‌رسانی سازمان ملل متحد، مجمع عمومی هر سال ۱ قطعنامه را علیه ایران به تصویب رسانده است.

تحریم‌های بین‌المللی^۱ سازمان ملل متحد، توسط شورای امنیت اعمال می‌شود. تحریم شورای امنیت سازمان ملل که همه جانبه است برای اعضای سازمان ملل لازم الاجرا بوده و بعد حقوقی و قانونی نیز دارد. هرچند تاریخچه‌ای از شکست و آثار منفی علیه بشریت نیز برجا گذاشته است (آذری، ۱۳۸۷: ۸-۹). شورای امنیت تحریم‌ها را تحت ماده ۴۱ منشور ملل متحد اعمال می‌کند. مبنای قانونی که به شورای امنیت، قدرت اعمال تحریم‌ها را می‌دهد، نشانی از واژه تحریم‌ها ندارد. در عوض از عبارت "اقداماتی که شامل استفاده از نیروی نظامی نگردد" را در برمی‌گیرد و به وسیله یک لیست تمثیلی که موارد مهمی چون "قطع روابط اقتصادی، ارتباطات و کانال‌های دیپلماتیک" است، ادامه می‌یابد (Portela, 2014: 3-4).

با این نگاه کوتاه در می‌یابیم که تحریم‌های بین‌المللی بر خلاف دو دسته نخست، الزام‌آور بوده و مشروعیت بین‌المللی خود را بر اساس منشور ملل متحد دریافت می‌کنند که حق اعمال تحریم را به اعضای شورای امنیت و با حق وتوی اعضای دائم آن داده است.

ب) روابط میان دولت‌ها، روابط میان دولت‌ها در حوزه‌های مختلف را به طور کلی می‌توان در طیفی گسترده شامل وضعیت خصومت و جنگ به عنوان بدترین حالت در یک سر طیف تا اتحاد و ائتلاف به عنوان عالی‌ترین سطح روابط در سر دیگر طیف ملاحظه کرد که معمولاً بیشتر این روابط در نقاط میانی این طیف قرار دارند و شامل روابط و مناسبات سرد^۲، روابط معمول^۳ و عادی و روابط و مناسبات خوب و همکاری‌های^۴ مهم می‌شوند که در طیف نمای زیر نشان داده می‌شوند.

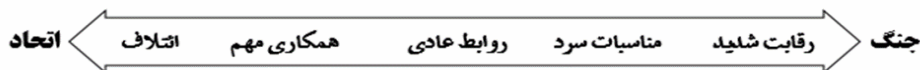
¹. International Institutionalism

². Cold Relations

³. Normal Relations

⁴. Important Cooperations

طیف نمای روابط میان دولت‌ها

منبع: نگارندگان

معمولا روابط مطرح دو سر طیف یعنی خصومت و اتحاد به طور عمده در حوزه مسایل امنیتی هستند و زمانی ظهور می‌کنند که روابط دو دولت در وضعیت امنیتی تعریف شود. تهدید مشترک^۱، عامل اصلی اتحاد و تعارض مشترک^۲ بر سر منافع، عامل اصلی خصومت و جنگ است. اما سایر نقاط طیف در چارچوب موضوعات اقتصادی و بر اساس رقابت و همکاری معنا پیدا می‌کنند.

اما اینکه چنین روابطی تحت تاثیر چه مولفه‌هایی ظهور می‌یابد از موضوعات مهم روابط بین‌الملل و سیاست خارجی کشورها است. معمولا در مبحث سمت‌گیری‌های سیاست خارجی به تاثیر عواملی چون ایدئولوژی، جغرافیا، تهدید و نیازهای اقتصادی توجه می‌شود. اما یک عامل مهم بر این موضوع که کمتر مورد توجه قرار گرفته، عامل نهادگرایی بین‌المللی^۳ است و معمولا کشورهای عضو نهادهای منطقه‌ای یا بین‌المللی، فراتر از عوامل چهارگانه مذکور، ناگزیر از رعایت تعهدات بین‌المللی ناشی از رژیم‌های بین‌المللی در ساختار نهادها هستند و یکی از مهم‌ترین این‌ها نیز تحریم‌های بین‌المللی است که اگر در چارچوب یک نهاد تنظیم و تصویب شود، الزاماتی را ایجاد می‌کند که اعضا ناگزیر به رعایت آن هستند و این موضوعی است که در بحث‌های این مقاله بسیار دارای اهمیت است.

ج) تاثیر تحریم‌ها بر روابط دول، زمانی که یک موضوع تحریمی به تصویب نهادهای الزام‌کننده بین‌المللی برسد، معمولا بر ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به انواع و اشکال مختلف اثر می‌گذارد. قاعدتا تحریم‌ها برای اهداف تغییر رفتار و اطاعت دولت و نیز کیفر دادن و تنبیه کردن مردم کشور از سوی تحریم‌کنندگان به کار گرفته می‌شوند. در مورد برخی کشورها، هدف از تحریم‌ها، افزایش فشار اقتصادی بر مردم و در نتیجه ایجاد ناآرامی، اعتراض، متضرر شدن حکومت و افزایش فاصله میان مردم و حکومت است. در

^۱. Common Threats

^۲. Common Contradictions

^۳. International Institutionalism

مجموع می‌توان، افزایش تورم و به دنبال آن افزایش قیمت کالاها، بسته شدن کارخانه‌ها و تعطیلی صنایع و بالطبع آن افزایش بیکاری، کنترل واردات و صادرات و افزایش انحصارطلبی و شکل‌گیری مافیای تجاری و مواردی بسیاری شبیه را از تاثیرات تحریم‌ها بر کشورهای هدف برشمرد.

اما تحریم‌ها یک‌سری آثار مهم‌تر بر روابط خارجی دولت‌ها دارند که می‌تواند به طور غیرمستقیم بر حیات ملی و شرایط داخلی اثر گذار باشد. در این رابطه، معمولاً تحریم‌های بین‌المللی اثر گذارتر هستند زیرا که همه دولت‌ها طبق منشور ملل متحد موظف به رعایت آنها بوده و دبیر کل سازمان ملل متحد نیز بایستی از طریق مجموعه زیر نظر خود و کمیته بررسی اجرای تحریم‌ها، میزان رعایت مفاد قطعنامه لازم‌الاجرا را گزارش نماید و این گزارش به شکل نوبه‌ای و یا در زمان‌های مشخص شده ای به اطلاع اعضای شورای امنیت سازمان ملل متحد برسد. معمولاً تاثیر این تحریم‌های بین‌المللی لازم‌الاجرا بر روابط خارجی کشورها بنا به مفاد تحریم و ابتدای آن بر بندهای مختلف فصل هفتم متغیر خواهد بود و می‌تواند از محدودیت روابط تا کاهش شدید و یا حتی قطع روابط در شرایط محاصره‌ای پیش برود. در الگو تحلیلی زیر تاثیر گذاری تحریم‌ها با روابط کشورها نشان داده شده است.

آثار تحریم‌ها

الف. تحریم	ب. روابط	ج. پیامدها
<ul style="list-style-type: none"> یکجانبه چند جانبه بین‌المللی	<ul style="list-style-type: none"> خصوصیت همکاری اتحاد	<ul style="list-style-type: none"> محدودیت قطع روابط محاصره

منبع: نگارندگان

۱. روند روابط ایران و روسیه

از زمان پایان جنگ و نامه حضرت امام خمینی (ره) به گورباچف، مقدمات روابط با دو کشور از طریق قرارداد ده‌ساله همکاری‌های جامع دو دولت در سال ۱۳۶۸ آغاز شد و از سال ۱۳۷۲ این روابط با روسیه جدید پسا امپراتوری شوروی و دور شدن روسیه از مرزهای ایران و ایجاد یک منطقه حائل که اینک منافع مشترکی را ایجاد می‌کرد، موجبات نیاز متقابل به

همکاری را فزونی بخشید و بدین سان، همکاری‌ها در ابعاد دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی، ادامه یافت. همکاری‌های منطقه‌ای دو دولت در ایجاد ثبات و امنیت منطقه‌ای در آسیای مرکزی، افغانستان و سپس سوریه از مهم‌ترین عرصه‌های تعامل تهران و مسکو بوده است. تقریباً روندی که با رقم تقریبی ۴۰۰ میلیون دلاری روابط در سال ۱۳۷۲ در اولین سال پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی آغاز شد و تا سال ۱۳۹۱ به حدود سه میلیارد دلار افزایش یافت. اما در سال‌های پس از آن این رقم به حدود یک میلیارد دلار کاسته شد و بار دیگر از ۱۳۹۵ در مسیر افزایش قرار گرفت.

یکی از عرصه‌های مهم همکاری دو کشور حوزه فناوری و به ویژه فناوری‌های نظامی بوده که روسیه در دهه ۹۰ میلادی به صادرکننده اصلی فناوری و تجهیزات نظامی به ایران تبدیل شد. این روابط تا زمان قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد ادامه داشت و از سال ۲۰۰۸ به تدریج، همکاری‌های نظامی دو کشور پایان یافت. همچنین، دو طرف در حوزه‌های فنی غیرنظامی نیز مانند صنایع نیروگاهی دو کشور همکاری‌های در خور توجهی داشته‌اند. روابطی که از زمان دولت سازندگی شکل گرفته بود در دولت خاتمی روند افزایشی پیدا کرده و در سال‌های نخست دولت احمدی نژاد نیز این روند تداوم یافت، اما در سال‌های ۱۳۸۷ به تدریج تنش‌هایی در روابط تهران و مسکو آغاز شد که در سال‌های بعد تشدید شده و در سال ۱۳۸۹ به فرمان ریاست جمهوری روسیه مبنی بر لغو قرار داد ارسال موشک‌های دفاعی اس-۳۰۰ منجر شد. سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ را باید تیره‌ترین دوران تعاملات تهران و مسکو دانست. نکته جالب اینجاست که این دوره هم‌زمان با دوره ریاست جمهوری مدویدف بود.

پس از تحولات موسوم به بهار عربی از سال ۲۰۱۰ به تدریج شرائط منطقه‌ای و نیز جهانی برای روابط ایران و روسیه متحول شد و از سال ۲۰۱۲ در سوریه، منافع دو طرف به شدت در معرض خطر از سوی جریان‌های تندرو، ائتلاف ترکیه، عربستان و قطر و نیز همراهی و حمایت امریکا و دولت‌های اروپایی قرار گرفت. در نتیجه، چاره‌ای جز همکاری امنیتی تهران و مسکو باقی نماند و در مرحله نخست، حمایت‌های سیاسی، فنی و نظامی روسیه از حضور ایران در سوریه و سپس از سال ۲۰۱۵ ورود عملیاتی روسیه به صحنه نبرد با تروریسم به ائتلاف نظامی دو کشور در کنار دولت سوریه منجر شد که هنوز هم این همکاری‌ها کمابیش ادامه دارد.

از این رو در پرتو سیاست خارجی قدرتمندان روسیه و سیاست مستقل ایران، همکاری‌های دو کشور در موضوعات بین‌المللی افزایش یافت. از اواسط دهه ۹۰ میلادی و با آغاز دوران وزارت خارجه یوگنی پریماکف، دو کشور با نظام بین‌المللی یک‌جانبه و یک قطبی مورد ادعای امریکا مشکل داشته و بر یک نظام چند قطبی و چند جانبه‌گرا تاکید داشته‌اند. همچنین، دو دولت از نظام بین‌المللی و ستفالیایی در زمینه حقوق بین‌الملل و حفظ حاکمیت کلی کشورها و جلوگیری از مداخله غرب در امور داخلی کشورها نگران بوده و در این رابطه مواضع مشترکی داشته‌اند. باید به لیست اشتراکات دو دولت در زمینه مسائل بین‌المللی، مخالفت با گسترش ناتو و نهادهای غربی را اضافه نمود. اگرچه این نگرانی‌ها لزوماً و همواره عاملی برای بهبود روابط نبوده است.

اما نمی‌توان از اختلافات دو دولت در زمینه رژیم‌های بین‌المللی به ویژه در حوزه فناوری هسته‌ای غفلت نمود. مسکو به عنوان یک شریک ثبات راهبردی جهانی، بنابه تعریف اسناد راهبردی این کشور و همپایگی راهبردی با امریکا از رژیم کنترل فناوری هسته‌ای در جهان که به وسیله معاهداتی چون ان. پی. تی^۱ ایجاد شده است، حمایت نموده و این موضوع، یکی از اصول سیاست خارجی این کشور را شکل می‌دهد. بدین‌سان، کرم‌لین در موضوع هسته‌ای ایران، مواضعی متفاوت داشته است. از نگاه مسکو، غرب نباید از این رژیم فناوری به عنوان ابزاری برای تهدید کشورها استفاده کند، اما هم‌زمان قائل به محدود سازی کشورها در چارچوب مقررات آژانس و اجماع بین‌المللی حاکم بر آن است و همین موضوع، موجب شده تا مواضعش نسبت به پرونده هسته‌ای در مقاطع مختلف به غرب نزدیک و یا دور شود. از این رو، موضوع تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران با موافقت مسکو انجام شده و روسیه خود را موظف به اجرای آنها دانسته است.

۲. تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران

جمهوری اسلامی ایران از اوان انقلاب با موضوع تحریم‌های یک‌جانبه امریکا و چند جانبه اروپا روبه‌رو شده است. اما از زمان تصویب تحریم‌های بین‌المللی مصوب شورای امنیت سازمان ملل متحد، فشارهای بیشتری را تحمل کرده است.

---

^۱. Non-Proliferation Treaty

شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ۴ فوریه ۲۰۰۶ با تشکیل اجلاس اضطراری با صدور یک قطعنامه سیاسی موضوع هسته‌ای ایران را به شورای امنیت ارسال نمود. این شورا، ۳۱ جولای با تکیه بر "معاهده عدم اشاعه سلاح‌های هسته‌ای"^۱ و گزارش‌های مدیرکل آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، قطعنامه‌های شورای حکام و بیانیه رئیس شورای امنیت، قطعنامه ۱۶۹۶ را تصویب کرد. در این قطعنامه از ایران خواسته می‌شود، "تمام فعالیت‌های مرتبط با غنی‌سازی و بازفرآوری از جمله تحقیق و توسعه را تعلیق نماید و این امر از سوی آژانس برای راستی‌آزمایی قرار بگیرد".

هیچ کشوری غیر از آمریکا تا سال ۲۰۰۶، ممنوعیت تجاری علیه ایران اعمال نکرد و این ممنوعیت‌ها با تحریم‌های شورای امنیت علیه ایران همراه نبودند. اما تحریم‌های مصوب شورای امنیت سازمان ملل متحد بسیار متفاوت از تحریم‌های یک‌جانبه یا چندجانبه هستند. بر اساس ماده ۲۵ منشور ملل متحد، قطعنامه‌های مصوب شورای امنیت که بر اساس فصل هفتم منشور تصویب شده باشند برای همه دولت‌ها الزام آور هستند. سازوکار وجه الزامی را معمولاً در خود قطعنامه ذکر می‌کنند یا از طریق دبیر کل سازمان و تشکیلات زیر نظر او دنبال کرده و به شورا گزارش می‌نمایند.

از این رو از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ شش قطعنامه بین‌المللی علیه ایران تصویب شد که هر یک تحریم‌هایی را به شکل صعودی اعمال می‌کردند و شامل قطعنامه ۱۶۹۶ در مرداد ۱۳۸۵، قطعنامه ۱۷۳۷ در دی ماه ۱۳۸۵، قطعنامه ۱۷۴۷ در فروردین ۱۳۸۶، قطعنامه ۱۸۰۳ در خرداد ۱۳۸۹، قطعنامه ۱۸۳۵ در مهر ۱۳۸۷، و قطعنامه ۱۹۲۹ در خرداد ۱۳۸۹ بودند. از سال ۱۳۸۷، شرکت‌ها و اشخاص زیادی به اتهام رعایت نکردن ممنوعیت‌های تجاری علیه ایران هدف مجازات‌های اقتصادی و اشنگتن قرار گرفته‌اند. در این دوره تمرکز بر کنشگران غیردولتی و اصلی اقتصاد ایران (بنیادها) بود. این چرخش موجب تفاوت تحریم‌ها و ممنوعیت‌های قبل از سال ۱۳۸۷ با تحریم‌های بعد از این سال شد (بیات، ۱۳۹۱: ۹۵۴). تحریم‌های اعمال شده علیه ایران به‌طور عمده شامل بخش‌های اقتصادی، نظامی و فناوری هسته‌ای است که در مواردی از نوع غیرهدفمند و سنتی و در مواردی هدفمند بوده‌اند.

این تحریم‌ها موجب کاهش رشد اقتصادی و صنعتی، تولید و صادرات نفت و گاز، محدود کردن سرمایه‌گذاری‌های خارجی و افزایش تورم شد. اما مهم‌ترین تاثیر را باید بر روابط

^۱. Non-Proliferation Treaty

اقتصادی ایران با کشورهای دیگر دانست و از این میان روابط با روسیه از اهمیت زیادی برخوردار است.

۳. پیامدهای تحریم‌های بین‌المللی

آنچنانکه در مباحث پیش نیز گفته شد از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۴ و دوران اجرای قطعنامه‌های تحریمی شورای امنیت، دو دولت با جهت‌گیری‌های متفاوت در هر یک از دو کشور ایران و روسیه بر سر کار بوده‌اند. از این رو، متغیرهای دیگری چون ماهیت و نگرش دولت‌ها و نیز نوع روابط با غرب و به ویژه امریکا می‌تواند در هر بحثی در مورد چگونگی روابط تهران و مسکو مورد توجه قرار گیرد.

بدین ترتیب، وجود دولتمردانی با نگرش‌های متفاوت نسبت به همکاری با شرق و یا غرب بی‌تردید تأثیراتی را بر روابط دو دولت ایران و روسیه نیز خواهد داشت. اما آیا می‌توان واقعا از این موضوع برای بی‌تأثیر بودن متغیر تحریم‌ها بهره گرفت. یافته‌های نگارندگان نشان می‌دهد، چنین ادعایی درست نیست و در مورد در دوره دوم دولت احمدی نژاد با اولویت سیاست خارجی شرق‌گرایی (آفتاب نیوز، ۱۱۶۴۸) روابط با روسیه کاهش یافته و در دوره روحانی با نگرش مساعدتر نسبت به روابط با غرب، همکاری‌ها به تدریج فزونی یافت. پس این موضوع نشان می‌دهد که برای تحلیل روابط دو کشور بایستی متغیر نگرش دولتمردان و عامل غربی را در طرف ایرانی، کم‌اهمیت‌تر دانست. با در نظر گرفتن متغیر تحریم‌ها می‌توان سه دوره مهم در روابط دو کشور را از هم مجزا نمود:

الف) دوره پیش از تحریم‌ها که به طور عمده به سال‌های پس از فروپاشی اتحاد شوروی یعنی ۱۳۷۰ آغاز و تا سال ۱۳۸۴ ادامه می‌یابد. در این دوره، روابط دو کشور به تدریج رونق گرفته و مبتنی بر قرارداد ده‌ساله نخست از نظر سیاسی و نیز اقتصادی افزایش یافت. به ویژه در حوزه سیاسی و امنیتی و در ابعاد منطقه‌ای، همکاری در صلح تاجیکستان طی سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۷ و نیز مقابله با طالبان در افغانستان از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۰ ادامه می‌یابد.

ب) دوره تحریم‌ها که از ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۴ ادامه می‌یابد و در این دوره، ابتدا از نظر سیاسی و سپس در اواخر دوره با کاهش جدی مواجه شد.

ج) دوره پس از تحریم‌ها که از سال ۱۳۹۴ آغاز شده و ادامه یافته است که در این دوره بار دیگر شاهد افزایش تدریجی روابط و ایجاد زیر ساخت‌های حقوقی و قانونی و نهادی برای تداوم و رونق همکاری‌ها در سطوح مختلف بوده‌ایم.

یکی از مهم‌ترین اهداف تحریم‌ها کاهش قدرت نظامی ایران بوده است و این موضوع به ویژه با توجه حجم و گستره تهدیدهای امنیتی ایران بسیار اهمیت دارد. روابط دفاعی و نظامی ایران نیز در سال‌های پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی به طور عمده با دولت روسیه بوده است. در حیطه نظامی مهم‌ترین همکاری این دو کشور در دوران تحریم‌ها به قرارداد اس-۳۰۰ مربوط می‌شود. در سال ۲۰۰۷ میلادی میان ایران و روسیه قراردادی به ارزش ۸۰۰ میلیارد دلار به امضا رسید که طی آن روسیه متعهد به تحویل ۵ سیستم اس-۳۰۰ به ایران شد. این موضوع دو سال به تعویق افتاد تا اینکه در سال ۲۰۱۰ با تصویب قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت، مبنی بر ممنوعیت فروش هرگونه موشک و جنگ‌افزارهای دیگر دمیتری مدودیف، رئیس جمهور روسیه تحویل سیستم‌های ضد هوایی اس-۳۰۰، جنگ‌افزار زرهی، هواپیماها، بالگردها و ناوهای جنگی به ایران را ممنوع کرد. این اقدام سبب شد، ایران موضوع شکایت از روسیه را در دادگاه‌های بین‌المللی مطرح نموده و خواستار دریافت غرامت ۴ میلیارد دلاری شود و از تولید موشک مشابهی به نام باور ۳۷۳ خبر دهد (Times of Israel, 2014). روس‌ها در تلاش برای صرف نظر کردن ایران از درخواست غرامت، سیستم تور ام-۱، اس-۳۰۰ و پی‌ام‌یو^۱ را به جای آن پیشنهاد دادند که توسط ایران رد شد.

سرانجام پوتین در فروردین ماه سال ۱۳۹۴ و در ماه‌های پایانی مذاکرات هسته‌ای با امضای حکمی، ممنوعیت فروش سامانه اس-۳۰۰ به تهران را لغو کرد و رئیس‌جمهور روسیه اظهارداشت، تحویل سامانه دفاعی اس-۳۰۰ به ایران نقض تحریم‌های شورای امنیت نیست. در دیدار وزرای دفاع دو کشور در فروردین ماه ۹۴ اعلام شد که سامانه اس-۳۰۰ تا پایان سال ۲۰۱۵ به ایران تحویل داده خواهد شد که در نهایت در نوامبر ۲۰۱۶، تحویل این سامانه پایان یافت (The Arms Control Association, 2016).

در حوزه اقتصادی پس از یک دوره افزایش تدریجی همکاری‌ها از ۱۳۷۶، روابط دو کشور در سال‌های ۱۳۹۱ با شیب ملایمی کاهش یافت و در سال‌های پایانی دوره احمدی نژاد و آغاز دوره روحانی به کمتر از یک میلیارد دلار رسید. از دست رفتن شرکای تجاری شرکت‌های دو

^۱. Tur M-1, S-300, PMU

طرف در داخل دو دولت و بازگرداندن وضعیت گذشته مستلزم تلاش مضاعفی خواهد بود که سال‌ها طول می‌کشد. لذا آثار کاهش روابط تجاری دو کشور تحت تاثیر تحریم‌های بین‌المللی، تا سال‌های بعد نیز ادامه یافته است.

با تشدید تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران از سال ۱۳۸۷، شرکت‌های نفتی روسیه به تدریج از ایران خارج شدند. هنوز چند ماه از این روند نگذشته بود که منابع خبری روسیه از نهایی شدن مذاکرات تهران-مسکو برای توسعه این بلوک نفتی تا پایان تابستان خبر دادند. در این رابطه رئیس شرکت گازپروم^۱ و روس نفت^۲ روسیه اعلام کرد این شرکت به دنبال گسترش فعالیت‌های بین‌المللی خود و افزایش حضور در طرح‌های انرژی ایران و باکو است. برخی از کارشناسان اینگونه عنوان کردند، روس‌ها برای در امان ماندن از جنبه‌های منفی تحریم ایران از سوئی و نیز تداوم حضورشان در بازار نفت ایران، روش تقسیم کار را انتخاب کرده‌اند. در هر حال روسیه به همکاری با ایران به عنوان عضو سازمان اوپک هم علاقمند است. مشارکت شرکت‌های روس در طرح‌های بزرگ نفت و گاز ایران نشان‌می‌دهد، توجه سرمایه‌های روسی به بازار ایران روز به روز افزایش می‌یابد در اکتبر ۲۰۰۹ قراردادی توسط وزرای نفت ایران، قطر و رئیس‌گازپروم مبنی بر ساخت شورای عالی‌گازی و یا به نوعی اوپک‌گازی بسته شد (کرمی، ۱۳۹۸: ۲).

پس از آغاز تحریم‌های ایران در حوزه انرژی، کشورهای مختلفی از جمله روسیه به آن اعتراض کردند. مدویدیف، رئیس‌جمهور وقت روسیه در مصاحبه با شبکه تلویزیونی ای.بی.سی. آمریکا گفت، فکر نمی‌کنم درباره اعمال تحریم‌های نفتی علیه ایران به اجماع جهانی برسیم. با اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه در سال ۲۰۱۴، همکاری‌های دو کشور افزایش یافت. مهم‌ترین این همکاری‌ها، امضای یک یادداشت تفاهم^۳ با ارزش هفتاد میلیارد یورو میان مقامات ایران و روسیه است (Crescent International, 2014). در هر صورت با وجود تمام اظهارات مقامات روسی در حمایت از ایران در حوزه انرژی، غیر از قرارداد نفت شمال و قراردادهای این دو کشور بعد از اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه، عملاً همکاری بین دولت‌ها صورت نگرفت و رویکرد همگرایانه‌ای میان دو کشور وجود نداشته و تنها شاهد رقابت میان دو کشور بودیم.

1. Gazprom

2. Rus Neft

3. Memorandum of Understanding

آمار صادرات ایران به روسیه در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴، نشان‌دهنده بهبود در وضعیت صادرات تا سال ۱۳۹۱ و سپس سقوط آن به مدت سه سال پیاپی به دلیل تحریم‌ها، رکود اقتصادی ایران و تغییر دولت در سال ۱۳۹۲ است. از بعد اقتصادی، کمبود ارز و نیز کاهش درآمدهای نفتی باعث کاهش توان وارداتی ایران شده است. از سوی دیگر، رکود عمیق حاکم بر اقتصاد ایران در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴، موجب کاهش واردات ایران از روسیه شده است. با رفع تحریم‌ها در سال ۲۰۱۵، محدودیت‌های قانونی تجاری ایران با سایر کشورها تا حدودی بر طرف شد، اما این امر به معنای برطرف شدن مشکلات سیستمی داخل ایران در حوزه تجارت نبود و بر اساس آمار در سال ۲۰۱۷ ایران رتبه ۴۳ را در مبادلات تجاری روسیه را به دست آورد. بر اساس بررسی انجام شده در موضوع روابط دو کشور در عصر تحریم‌ها و مقایسه آن با پیش و پس از تحریم‌ها، می‌توان به روشنی رابطه متغیر تحریم با متغیر روابط اقتصادی دو کشور را نشان داد و این نوع همبستگی را دارای ضریب منفی دانست. به این معنا که با ایجاد و افزایش تحریم‌های بین‌المللی طی زمان مورد مطالعه از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۴، روابط دو کشور به تدریج کاهش یافته و با توافق برجام و قطعنامه شورای امنیت در لغو تحریم‌ها به تدریج روابط اقتصادی دو کشور نیز افزایش یافته است.

نتیجه‌گیری

روابط ایران و روسیه در دوره مورد بحث این مقاله یعنی از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ در هر یک از دو کشور با دو دولت با نگرش نسبت به روابط شرقی و غربی بر سر کار بوده، کما اینکه در جمهوری اسلامی ایران، محمود احمدی‌نژاد در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲، سیاست خارجی متفاوتی از دوره سلف خود محمد خاتمی را در تعامل با جهان داشته و ویژگی مهم آن شرق‌گرایی بوده و حسن روحانی به تعامل سازنده با جهان اهمیت داده و روابط متعادل‌تری را در پیش گرفت که با شرق‌گرایی دوره قبل تفاوت داشت. در فدراسیون روسیه نیز کمابیش تحولاتی را شاهد بوده ایم که در دوره چهار ساله مدودیف نگرش مثبت‌تری به روابط با غرب وجود داشته است و همین نیز موجب رای مثبت این کشور به سلسله قطعنامه‌های تحریمی شده است.

اما ادعای نگارندگان آن بوده که متغیر تحریم‌ها بیش از هر عامل دیگری می‌تواند فراز و نشیب روابط را نشان دهد و از این رو، تمرکز مباحث بر روی متغیر تحریم‌ها بوده و به طور

عمده سایر متغیرها را در حاشیه گذاشته‌ایم تا میزان و نوع تاثیر تحریم‌ها را در دوره زمانی مورد نظر بررسی و داده‌های دریافتی را بر اساس آن پردازش و تحلیل نماییم.

یافته‌های مقاله نشان می‌دهد به خاطر اولویت‌های سیاست خارجی روسیه مبنی بر اهمیت حفظ رژیم‌های بین‌المللی نهادی، امنیتی و هنجاری، هم در چارچوب رژیم عدم‌تکثیر مندرج در ان. پی. تی و پادمان، ضرورت حفظ اجماع در آژانس و شورای امنیت، روابط با ایران را در حوزه‌های اقتصادی و تجاری فراتر از الزامات قطعنامه‌های شورای امنیت دنبال کند. لذا تداوم روابط ایران و روسیه در سال‌های اخیر و پس از خروج ترامپ از برجام با این منطق قابل تحلیل است که این تحریم‌ها یک‌جانبه بوده و برای آن کشور الزام آور نیست. تاکید دولتمردان روسیه بر حفظ برجام و ماندن ایران در این توافق برای تداوم روابط و جلوگیری از تکرار وضعیت دوره تحریم‌های بین‌المللی است تا مانع بازگشت قطعنامه‌های شورای امنیت برای تحریم ایران شود چرا که در آن صورت روسیه نیز ناگزیر به رعایت آنها و کاهش روابط اقتصادی با ایران است.

این موضوع به ویژه با توجه به لغو تحریم‌های تسلیحاتی ایران از آبان ۱۳۹۹ و مجموعه‌ای از توافقات تسلیحاتی و فناوری نظامی میان تهران و مسکو قابل درک‌تر خواهد بود. ایران در سال‌های پیش از تحریم‌های بین‌المللی، سومین شریک نظامی فنی روسیه پس از چین و هند بود، اما به خاطر تحریم‌ها این روابط قطع شده و با اتمام محدودیت مندرج در متن برجام برای مبادلات نظامی، گسترش تعاملات دو کشور در این حوزه برای صنعت دفاعی روسیه بسیار اهمیت خواهد داشت.

منابع و مأخذ

- آذری، مصطفی (۱۳۸۷)، *تحریم اقتصادی: آثار و پیامدها، سیاست‌ها و راه‌کارها*، تهران: موسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد، ۲۳-۲۴.
- بیات، محسن. (۱۳۹۱). "تاریخ تحریم ایران؛ تحول در آسیب‌پذیری‌ها و ماهیت تحریم‌ها"، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و ششم، شماره ۴، ۹۳۵-۹۶۰.
- سنایی مهدی و جهانگیر کرمی (۱۳۸۷)، *روابط ایران و روسیه*. تهران: ایران، ۶-۷.
- شرف‌الزیاد، حبیب (۱۳۸۷) روسیه، تهران، مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی، ۴۰-۴۱.
- کرمی، جهانگیر (۱۳۸۹)، "روابط ایران و روسیه در سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۸: بسترها، عوامل و محدودیت‌ها"، فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، بهار و تابستان، شماره ۶، سال سوم، ۱۱۱-۱۳۶.
- کرمی، جهانگیر، (۱۳۹۰)، "معامله بزرگ در روابط روسیه و ایران؛ دوره مدودیف و اواما"، فصلنامه مطالعات جهان، دوره اول، ۷۱-۱۰۰.
- کولایی، الهه و عابدی، عقیقه. (۱۳۹۶). "فراز و فرود روابط ایران و روسیه ۱۹۹۱-۲۰۱۶"، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، شماره ۴، سال دهم، ۱۳۵-۱۶۴.
- کولایی، الهه (۱۳۷۸)، *فدراسیون روسیه*. تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۸۹-۹۰.
- کولایی، الهه. (۱۳۸۵)، *سیاست و حکومت در فدراسیون روسیه*، تهران: وزارت امور خارجه، ۲۳-۲۵.
- مختاری هشی حسین (۱۳۹۴)، "تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر عوامل قدرت ملی؛ با تأکید بر تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل بر علیه ج.ا.ایران" فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، سال یازدهم، تابستان، شماره ۲، ۱۳۴-۱۷۳.
- پایگاه خبری دیپلماسی ایرانی (۱۳۹۲)، «۱۲ پیامد عظیم تحریم‌ها علیه ایران»، شناسه مطلب: ۱۹۱۵۷۲۵.
- خبرگزاری اسپوتنیک (۲۰۱۹)، تأثیر مثبت برنامه "نفت در عوض کالا در روابط ایران و روسیه" قابل دسترسی در: <https://sptnkne.ws/mFHn>. تاریخ دسترسی: ۹۸/۸/۱۴.
- خبرگزاری خانه ملت (۲۰۱۶)، "علی لاریجانی: ایران پایگاه نظامی در اختیار روسیه قرار نداده است"، قابل دسترسی در: <https://www.icana.ir/Fa/News/306458/> تاریخ دسترسی: ۹۷/۵/۲۷.
- سایت خبری فرارو (۱۳۹۳)، "گزینه‌های روسی فرار از پرداخت غرامت به ایران"، قابل دسترسی در: <https://fararu.com/fa/news/224702/>. تاریخ دسترسی: ۹۴/۲/۲۰.
- سنایی، مهدی (۱۳۹۸)، ایران و روسیه؛ از روابط منطقه‌ای تا همکاری راهبردی، مصاحبه با روزنامه همشهری، قابل دسترسی در: <http://www.iras.ir/fa/doc/interview/3926>. تاریخ دسترسی: ۹۷/۵/۲۷.

- یورونیوز. (۲۰۱۹)، "ایران و روسیه در خلیج فارس رزمایش مشترک برگزار می‌کنند"، قابل دسترسی در: <https://fa.euronews.com/2019/07/29/iran-and-russia-exercises-in-the-persian-gulf> تاریخ دسترسی: ۹۹/۲/۱۱.

- Cortright, David and George A. Lopez (2002), *Smart Sanctions: Targeting Economic Statecraft*, New York, Rowman and Littlefield Press, 14.
- Freedman, Robert O. (2000), "Russian-Iranian Relations in the 1990s". *Meria Journal*, Vol. 4(2).
- Hafbauer Gary Clyde, Schott Jeffery J., Elliott Kimberly Ann and Oegg Barbara, (2007), *Economic Sanctions Reconsidered*, Washington, DC, 3rd Edition, Peterson Institute for International Economics, 12-15.
- Khoshzamid, Niki Moore and Veena Dubal (2011), *Impact of U.S. Sanctions against Iran on You.an Asian law Caucus Publication*, Asian Law Caucus, 2.
- Kurtov A (2003), *Iran i Problema Kaspiyain E. Kozhokina, Iran v Sovremennom Mire*. Moscow: RISS, 120-122.
- Larsson, Kristina (2011), *United States Extraterritorial Application of Economic Sanctions and the New International Sanctions against Iran*, Lund University, FACULTY OF LAW, Master thesis, 24.
- Lektzian, D. (2003), *Making Sanctions Smarter*, [Oslo]: International Peace Research Institute (PRIO), 210-212.
- Meyer Jeffrey A.(2009), "Second Thoughts on Secondary Sanctions", *University of Pennsylvania Journal of International Law*, Vol. 30, Issue 3,906.
- Parker John (2011), *Persian Dreams: Moscow and Tehran Since the Fall of the Shah*. University of Nebraska Press, 11-13.
- World Economic Outlook. (2019), Washington, DC: International Monetary
- Katz Mark N. (2017), "Assessing the Putin-Rouhani Summit", *Lobe Log*, Available at: <https://lobelog.com/assessing-the-putin-rouhani-summit/>, Accessed on: 2019/23/8
- Katz Mark. (2015). "Elusive as Ever: The State of Iranian- Russian Cooperation". *Middle East Program*. Available at: www.wilsoncenter.org/.../elusive-ever-the-state-iranian-russian, Accessed on: 4 March 2018.
- Khajehpour Bijan (2012), *The Role of Economic & Energy Relations with Turkey and Russia in Iran's National Strategy*, Center for Strategic & International Studies, Ankara, March 29, PP.1-23, Available at: <http://csis.org/program/turkey-russia-iran-nexus>, Accessed on: 2019/23/8.
- Kozhanov Nikolay. (2012), *Russia's Relations with Iran Dialogue without*

Commitments, Available at: [www.washingtoninstitute.org /policy-analysis/view/Russian](http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/Russian), Accessed on: 2017/14/9.

- Kozhanov Nikolay(2015), Understanding the Revitalization of Russian-Iranian Relations, Available at: <http://carnegieendowment.org/files>, Accessed on: 2016/12/8.

- Lander M, (2018) “Trump Abandons Iran Pact He Long Scorned,” New York Times, Available at:

<https://www.nytimes.com/2018/05/08/world/middleeast/trump-iran-nuclear-deal.html>, Accessed on: 2019/23/8.

- Manar al-Freih/Ghossoun, (2018), “President al-Assad: Enhancing Economic Cooperation with Iran and Countries Defending Their Sovereignty to Resist Western Projects,” SANA, Available at: <https://sana.sy/en/?p=138062>, Accessed on: 2019/23/8.

- O’Connor, Edward A. (2005). “Russian-Iranian Relations: Outlook for Cooperation with the “Axis of Evil”, *Strategic Insights*, Volume IV, Issue 8, Available at: <https://calhoun.nps.edu/handle/10945/11178>, Accessed on: 2019/23/8.

- Parker John W ,2019. “Between Russia and Iran: Room to Pursue American Interests in Syria”. *Strategic Perspectives* 25, Available at:<<https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratperspective/inss/Strategic-Perspectives-27.pdf>, Accessed on: 2020/17/11.

- Prawdzik, M (2017), “The Iran – Russia Nexus; Development of Bilateral Relations (2012-2017)”. German Orient-Foundation, Available at:file:///C:/Users/HP/Downloads/DOI%20Kurzanalysen_Iran- , Accessed on: 2019/23/8.